

Odra – Oder. Panorama europejskiej rzeki. Red. Karl Schlögel, Beata Halicka. Wydawnictwo Instytutowe. Skórzyn 2008, ss. 342

W dniach 27–30 kwietnia 2006 r. we Frankfurcie nad Odrą i Słubicach odbyła się konferencja *Odra – Oder. Nadodrze na nowej mapie Europy – rekonstrukcja Odry jako przestrzeni kulturowej*. Pokłosiem tematów podjętych na tej konferencji była niemieckojęzyczna publikacja z 2007 r., a w roku następnym (2008) otrzymaliśmy jej polskojęzyczną wersję.

Książka stanowi element szerszej i realizowanej przez środowisko związane z frankfurcką Viadriną koncepcji *międzynarodowej i ponadnarodowej pracy badawczej w Nadodrzu* (ze wstępu), która ma z jednej strony ująć Odrę w jej możliwie licznych aspektach (historycznym, kulturowym, geograficznym, etnograficznym i in.), a z drugiej stworzyć multiregionalną platformę współpracy transgranicznej.

Publikacja składa się z sześciu części oraz otwierającego wprowadzenia i zamykającej notki o autorach. Poszczególne działy (*I. Odra a dyskursy o rzece, II. Elementy przestrzeni kulturowej Odry, III. Żegluga a życie na Odrze, IV. Destrukcja i tworzenie na nowo przestrzeni odrzańskiej w XX wieku, V. Nowe drogi na Odrze i w Nadodrzu, VI. Odra – obrazy z wystawy*) zbudowane są z podobnej liczby artykułów, dzięki czemu materiał rozłożony jest dość równomiernie i nie odczuwa się dysonansu powodowanego „faworyzowaniem” któregoś zagadnienia. Dziwi nieco zawarte w tytule dwujęzyczne określenie rzeki; można się jedynie domyślać (redaktorzy tego nie wyjaśniają), że zabieg ten ma podkreślić spojrzenie na Odrę z jej dwóch przeciwległych brzegów. Uzu-

pełnieniem są ciekawe ilustracje (dlaczego nie przetłumaczono legendy w ryc. 20 i 21?) oraz wielkoarkuszowa *Rekonstrukcja map Zarządu Regulacji Rzeki Odry...* w kieszeni na trzeciej stronie okładki.

Nie czując się kompetentnym, nie chciałbym w żaden sposób odnosić się do wszystkich zawartych w publikacji artykułów, które, jak zawsze przy takich przedsięwzięciach, są przekrojem różnych szkół, warsztatów i sposobów ujmowania tematu. Dzięki temu otrzymaliśmy lekturę nienudzącą, dającą wiele do myślenia. Pragnę jednak odnieść się do kilku tekstów, których przedmiot z różnych powodów jest mi bliższy. Zdaję też sobie sprawę – co z całą mocą chciałbym podkreślić – że w żaden sposób nie są one reprezentatywne dla omawianego dzieła, choćby przez fakt znaczących różnic objętościowych.

Książka pod redakcją Karla Schlögela i Beaty Halickiej to pozycja bardzo ważna, co trzeba podkreślić szczególnie, a zawarty w niej artykuł Andrzeja Piskozuba należy potraktować jako swego rodzaju manifest programowy (*Jakiej monografii Odry nam potrzeba? Przesłanki metodologiczne monografii wielkiej bałtyckiej rzeki*). Odra rzeczywiście potrzebuje nowoczesnej, rzetelnej monografii, która ukaże ją we wszelkich aspektach. Wzorem tutaj może się stać przywołana w innym miejscu francuska szkoła Annales, która dała nie tylko monografię Renu Luciena Febvre’a (kilkakrotnie w różnych tekstach wspomnianą) ale i znakomitą panoramę Morza Śródziemnego w XVI w. Fernanda Braudela. Bez wątplenia potrzebna

jest praca odarta z politycznych zapotrzebowań, jakim często ulegała historiografia minionych pięćdziesięciu lat, a chyba ulega w jakimś stopniu i w tej chwili. Andrzej Piskozub zwraca uwagę, że istniejąca, przestarzała publikacja¹ to „informator”, mający wypełnić lukę w wiedzy o rzece nigdy nie płynącej w granicach państwa polskiego i podobnie jak wiele wówczas pisanych książek stworzona została pod konkretne zapotrzebowanie społeczne, a w jeszcze większym stopniu – polityczne.

Omawiana tu książka poruszyła także zagadnienia wiążące się geografiami ptolemejską. To temat szalenie ciekawy i – jak pokazują niedawne publikacje – także kontrowersyjny². W pracy Halickiej i Schlögela Tatjana Schoffer podjęła w krótkiej notatce kwestię pochodzenia nazwy Odry, odnosząc się m.in. do zapisów ptolemejskich (*Notatka o etymologii nazw Odra, Oder, Viadrus*). Obszernie referując nowszą (poza jednym wyjątkiem z lat 80. XX w. i późniejszą) literaturę niemieckojęzyczną, pozwoliła sobie autorka na wiele uogólnień i skrótów myślowych, przez co *Notatka...* ma charakter nieomal wyciągu z podręcznika. Sprawia także wrażenie, że o Odrze piszą jedynie badacze i publicyści z jej lewego brzegu. Nasuwa się pytanie: czy można zajmować się rzeką dzielącą/łączącą dwa tak różne narody w oparciu

¹ *Monografia Odry*. Red. A. Grodek, M. Kielczewska-Zaleska, A. Zierhoffer. Poznań 1948.

² Piszący te słowa w „Polskim Przeglądzie Kartograficznym” 2009, nr 1 opublikował krytyczne uwagi pt. *Na marginesie nowej interpretacji „Geografii” Ptolemeusza*. Tutaj odniesiono się do pewnych hipotez i kontrowersji wynikłych z nowego niemieckojęzycznego przekładu *Geografii*, które dotyczą kwestii lokalizacji i nazewnictwa Odry.

o ustalenia nauki tylko jednego z nich? Dla przykładu: kwestie etymologii i różnych wariantów nazwy Odry omówił szczegółowo Jerzy Strzelczyk, historyk, którego trudno postawić w innym niż pierwszy szeregu polskich uczonych³. Wypomnienie w tym miejscu badaczom niemieckim praktycznie zupełnego braku rozeznania w polskiej literaturze, szczególnie tej starszej, staje się ze wszech miar usprawiedliwionym i naturalnym następstwem takiej konstatacji.

W książce znajduje się także *Notatka o kartografii Odry* Wolfganga Krefta, z którą wiązałem szczerą nadzieję, jako że sam swego czasu zajmowałem się tą problematyką. Niestety, pozostawiła ona jednak duży niedosyt, a w wielu miejscach wymaga uściślenia i korekty. Można by wymienić więcej takich spostrzeżeń, pozostaną jednak przy dwóch. Po pierwsze, na „dawnych mapach [...] serii [sic!] *Germania*” (domyślać się jedynie można, że chodzi o mapy Ptolemeusza, który Odrę prezentował w ramach tzw. *Magna Germania*) Odra nie była wcale rzeką „marginalną”, jak chce tego autor, a jedną z kilku najważniejszych pomiędzy Renem a Wisłą. Do tej pory jej lokalizacja stanowi przedmiot dyskusji historyków (por. przyp. 2).

Nie zgodzę się też z autorem, że Odra *status rzeki granicznej otrzymała dopiero po zakończeniu wojny w 1945 r.*, przy czym pojęcie „granicy” można tu sprowadzić do najprostszej i najbardziej oczywistej definicji – granicy administracyjnej, a więc takiej, która oddziela od siebie dwa różne organizmy administracyjne (różne

³ J. Strzelczyk, *Viados*. W: *Słownik starożytności słowiańskich*. Red. G. Labuda, Z. Stieber. T. VI, cz. 2, Wrocław 1980, s. 406–407.

państwa lub jednostki w ramach jednego z nich). Począwszy od pełnego średniowiecza (XIII/XIV w.), Odra zawsze w swoim środkowym biegu była rzeką graniczną. W ramach państwa brandenburskiego odznaczała zawsze traktowaną inaczej Nową Marchię (niezależnie, czy był to okres panowania Luksemburgów, Krzyżaków, Hohenzollernów) od marchii elektoralfnej. Od traktatu westfalskiego (1648), kiedy mniej więcej na linii Odry podzielono dawne Księstwo Pomorskie pomiędzy Szwecję a Brandenburgię, zjawisko to jest widoczne także i w biegu rzeki na północ od granic Pomorza z tą ostatnią. Ten stan utrzymał się aż do kresu państwowości niemieckiej na tym obszarze. W tej chwili, niezależnie od funkcjonowania euroregionów, stale rozwijającej się współpracy transgranicznej i przynależności obu państw do strefy Schengen, Odra wciąż pozostaje administracyjną granicą dwóch państw, a więc jej graniczny charakter jest zachowany, a nie narzucony.

Powyższe krytyczne uwagi odnoszą się jedynie do niewielkiego wycinka tej obszernej publikacji. W żadnym wypadku nie umniejszają jej wartości, co więcej – powtórnie chcę podkreślić jej wartość, a często pionierski charakter. Oprócz wspomnianego wyżej Andrzeja Piskozuba cenne wydają się rozważania

Horsta Wernickego (*Miasta hanzeatyckie nad Odrą: Szczecin, Frankfurt, Wrocław – próba porównania*). Można je potraktować jako głos w modnych ostatnio próbach porównań Wrocławia ze Szczecinem w rozmaitych aspektach funkcjonowania i przeszłości obu miast. Interesująco w tym kontekście jawi się włączenie do tego tandemu Frankfurtu.

Ciekawa jest także synteza myśli politycznej Zygmunta Wojciechowskiego i miejsce w niej Odry (Markus Krzoska, *Znaczenie Odry w myśli politycznej Zygmunta Wojciechowskiego (1900–1955)*). Wojciechowski to jedna z postaci najważniejszych dla rozwoju polskiej myśli zachodniej, szczególnie w okresie międzywojennym, które wywarły na nią wpływ nie do przecenienia.

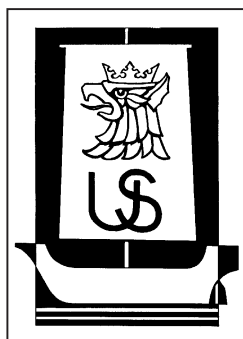
Jako mieszkaniec Nadodrza, w jakimś stopniu zaangażowany w naukowe i popularyzatorskie działania na tym obszarze, z dużym zainteresowaniem przyjąłem ukazanie się publikacji Beaty Halickiej i Karla Schlögela. Mimo pewnych niedoskonałości (lecz cóż jest ich pozbawione?) książka ta to lektura obowiązkowa dla każdego zainteresowanego historycznym i kulturowym obliczem Odry, a wartość tej publikacji bezsprzecznie podnosi interdyscyplinarność prezentowanego materiału.

RADOSŁAW SKRYCKI

U N I W E R S Y T E T   S Z C Z E C I Ń S K I

**PRZEGLĄD
ZACHODNIOPOMORSKI**

K   W   A   R   T   A   L   N   I   K

SZCZECIN 2010   –   ROCZNIK XXV (LIV)   –   ZESZYT 1

Komitet Redakcyjny

Tadeusz Białecki (Szczecin, redaktor naczelny)
Roman Drozd (Słupsk), Radosław Gaziński (Szczecin), Danuta Kopycińska (Szczecin)
Kazimierz Kozłowski (Szczecin)
Radosław Skrycki (Szczecin, sekretarz redakcji)
Józef Stanielewicz (Szczecin), Eugeniusz Z. Zdrojewski (Koszalin)

Redaktorzy Wydawnictwa

Krzysztof Gołda
Jadwiga Hadryś

Korektor

Małgorzata Szczęsna

Okladkę projektował

Ludwik Piosicki

Skład komputerowy

Ewa Radzikowska-Król

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010

ISSN 0552-4245

Adres redakcji: 71-101 Szczecin, ul. A. Mickiewicza 66
tel. (91) 444 20 12
e-mail: wnus@uoo.univ.szczecin.pl

W skali oceny MNiSW „Przegląd Zachodniopomorski” uzyskał 6 punktów

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Ark. wyd. 12,0. Ark. druk. 13,9. Format B5. Nakład 130 egz.

Cena zł 20,00 (w tym 0% VAT)

SPIS TREŚCI

ROZPRAWY I STUDIA

EDWARD RYMAR – Prałatura kapituły kamińskiej w XII–XVI wieku. Część IV: Tesaurariusze, witzumowie, strukturiarze	7
PIOTR CHROBAK – Wybory samorządowe w województwie zachodniopomorskim w latach 1998–2006 na tle kraju	35
WŁODZIMIERZ DURKA – Socjologia szczecińska do 1990 roku	71
HALINA NAKONIECZNA-KISIEL, ALEKSANDRA SKITEK – Rozwój handlu zagranicznego Polski z Niemcami w okresie transformacji	83

BIOGRAFIE

JÓZEF BORZYSZKOWSKI – O Lechu Bądkowskim (1920–1984) – rzeczniku Kaszubów i samorządowego Pomorza oraz zdecentralizowanej Rzeczypospolitej	105
RADOSŁAW GAZIŃSKI, WŁODZIMIERZ STĘPIŃSKI – Henryk Lesiński, Gniezno, 25 listopada 1923 – Szczecin, 7 sierpnia 1994 roku. Uczony, historyk, archiwista, organizator życia naukowego, wydawca. Życie i dzieło	133

WSPOMNIENIA

TADEUSZ BIAŁECKI – Wspomnienia z moich wędrówek po Pomorzu Zachodnim w latach 1956–1960. Część II: Nowe Warpno i Police	143
---	-----

KRONIKA

ZBIGNIEW SZAFKOWSKI – Kronika sportowa Szczecina. Część XIII: 2008	157
--	-----

SPRAWOZDANIA

PAULINA OLECHOWSKA – II Polsko-Niemieckie Dni Mediów	203
--	-----

RECENZJE * OMÓWIENIA * POLEMIKI

TADEUSZ BIAŁECKI – <i>Trylogia 60-lecia Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie</i> . Red. Ireneusz Kojder. Oprac. B. Baranowska, M. Dudek, A.M. Ruchlewicz. Szczecin 2008	211
RADOSŁAW SKRYCKI – <i>Odra – Oder. Panorama europejskiej rzeki</i> . Red. Karl Schlögel, Beata Halicka. Skórzyn 2008	213
WŁODZIMIERZ STĘPIŃSKI – <i>Granica</i> . Red. Jacek Schmidt. Poznań 2007	215

INHALT

ABHANDLUNGEN UND STUDIEN

EDWARD RYMAR – Die Prälaten des Kamminer Domkapitels im 12.–16. Jahrhundert. Teil IV: Kustoden, Viztümer, Baumeister	7
PIOTR CHROBAK – Die Selbstverwaltungswahlen in der Woiwodschaft Westpommern in den Jahren 1998–2006 vor dem Hintergrund des Gesamtlandes	35
WŁODZIMIERZ DURKA – Die Stettiner Soziologie bis 1990	71
HALINA NAKONIECZNA-KISIEL, ALEKSANDRA SKITEK – Die Entwicklung des Außenhandels Polens mit Deutschland in der Zeit der Transformation	83

BIOGRAFIEN

JÓZEF BORZYSZKOWSKI – Über Lech Bądkowski (1920–1984), Wortführer der Kaschuben, eines selbstverwalteten Pommerns und einer dezentralisierten Republik Polen	105
RADOSŁAW GAZIŃSKI, WŁODZIMIERZ STĘPIŃSKI – Henryk Lesiński, Gniezno, 25. Nov. 1923 – Szczecin, 7. Aug. 1994. Der Gelehrte, Historiker, Archivar, Organisator des wissenschaftlichen Lebens, Verleger. Leben und Werk	133

ERINNERUNGEN

TADEUSZ BIAŁECKI – Erinnerungen aus meinen Wanderungen durch Pommern in den Jahren 1956–1960. Teil II: Nowe Warpno/Neuwarp i Police/Pölitz	143
--	-----

CHRONIK

ZBIGNIEW SZAFKOWSKI – Die Sportchronik Stettins. Teil XIII: 2008 157

BERICHTE

PAULINA OLECHOWSKA – 2. Deutsch-Polnische Medientage 203

REZENSIONEN * BESPRECHUNGEN * POLEMIKEN

- TADEUSZ BIAŁECKI – *Trylogia 60-lecia Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie* [Trilogie der 60 Jahre Pommersche Medizinische Akademie Stettin]. Hrsg. v. Ireneusz Kojder. Bearb. v. B. Baranowska, M. Dudek, A.M. Ruchlewicz. Szczecin 2008 211
- RADOSŁAW SKRYCKI – *Odra – Oder. Panorama europejskiej rzeki* [Oder – Odra. Blicke auf einen europäischen Strom]. Hrsg. v. Karl Schlögel, Beata Halicka. Skórzyn 2008 213
- WŁODZIMIERZ STĘPIŃSKI – *Granica* [Die Grenze]. Hrsg. v. Jacek Schmidt. Poznań 2007 215

